

Ailede Eşlerin Hak ve Yükümlülükleri: Hukuki ve Sosyolojik Perspektiften Bir Değerlendirme

Gülçin CEBECİOĞLU
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
gulcincebecioglu@ahievran.edu.tr
ORCID ID: 0000-0003-3036-9717

Derleme Makale

DOI: 10.31592/aeusbed.1819840

Geliş Tarihi: .07.11.2025

Revize Tarihi: 29.01.2026

Kabul Tarihi: 18.02.2026

Atıf Bilgisi

Cebecioğlu, G. (2026). Ailede eşlerin hak ve yükümlülükleri: Hukuki ve sosyolojik perspektiften bir değerlendirme. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(Özel Sayı), 338-356.

ÖZ

Toplumsal temel birimi olarak aile bireylerin sosyal, ekonomik ve duygusal gereksinimlerini karşılayan en köklü kurumlardan biridir. Evlilik birliği içinde eşlerin sahip olduğu hak ve yükümlülükler, hem hukuki hem de sosyolojik açıdan büyük önem taşımaktadır. Tarih boyunca ailenin temelinin erkeklerin kadınlar üzerinde ayrıcalıklara sahip olmalarına olanak sağlayacak yapısal eşitsizliklere dayandığı görüşüne dayanmıştır. Bu noktada kültürel ve yasal düzenlemeler de kocanın hakları ve ayrıcalıkları üzerine kurulduğundan aile içinde erkekler kadınları kontrol altında tutmuş ve erkeklerin kadınlar üzerinde sahip olduğu bu güç erkek egemen ideoloji tarafından üretilen yasalar ve hukuk düzeni tarafından desteklenmiştir. Ne var ki kadınların toplumsal hayata katılımında görülen artış onların karşı karşıya kaldıkları bu eşitsizlikler noktasında bilinçlenmelerini sağlamıştır. Bu durum toplumsal ve hukuki bağlamda kadın ve erkeklerin aile içindeki hak ve yükümlülüklerinde bir değişim ve dönüşümü de beraberinde getirmiştir. Bu çalışma ile eşlerin hak ve yükümlülüklerinde meydana gelen değişim ve dönüşüm incelenirken hukuki çerçeve ve sosyolojik perspektif birleştirilerek toplumsal cinsiyet rolleri, eşlik ilişkileri ve toplumsal yapının evlilik üzerindeki etkisinin ortaya çıkarılması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Aile, hak ve yükümlülükler, toplumsal cinsiyet rolleri, eşlik ilişkileri, sosyoloji.

An Analysis of Spousal Rights and Responsibilities within the Family: A Sociological and Legal Perspective

ABSTRACT

The family, as the fundamental unit of society, constitutes one of the most established institutions through which individuals' social, economic, and emotional needs are met. Within the framework of marriage, the rights and obligations of spouses hold considerable importance from both legal and sociological standpoints. Historically, the foundation of the family has been grounded in structural inequalities that granted men privileges over women. In this context, cultural norms and legal regulations have predominantly been structured around the rights and authority of the husband, thereby enabling male dominance within the familial sphere. The power asymmetry favoring men has been reinforced by legal systems and legislations shaped by patriarchal ideologies. However, the increasing participation of women in public and social life has led to a growing awareness of these inequalities. Consequently, this awareness has brought about significant changes and transformations in the distribution of rights and responsibilities between spouses in both legal and social contexts. This study seeks to analyze these shifts by integrating a legal framework with a sociological perspective, aiming to uncover the influence of gender roles, spousal dynamics, and broader social structures on the institution of marriage.

Keywords: Family, rights and obligations, gender roles, spousal relations, sociology.

Giriş

Türk Dil Kurumu Sözlüğünde “*aynı soydan gelen veya aralarında akrabalık ilişkileri bulunan kimselerin tümü*” olarak tanımlanan aile kavramı yapısı ve kapsamı tarihî süreç içinde gerek aynı toplumda gerekse toplumdan topluma değişkenlik gösterme özelliğine sahip olduğundan sosyal bilimler açısından üzerinde uzlaşılmış tek bir tanımlaması bulunmamaktadır (TDK; Hantrias ve Letabiler, 2014, s. 69). Bu noktada ailenin kendisine has özellikleri göz önünde bulundurularak çok çeşitli tanımlamaların yapıldığı göze çarpmaktadır (Karaca, 2017, s. 3). Çalışmanın odağı bağlamındaki tanımlamalar ele alınacak olursa ilk olarak hukukta aile kavramının anne, baba ve çocukların meydana getirdiği bir topluluk olarak tanımlandığı göze çarpmaktadır. Yine hukuki bağlamda en geniş anlamıyla aile, bir ev başkanının yönetiminde aynı evi paylaşan ve birlikte yaşayan

bireylerin oluşturduğu insan topluluğu olarak tanımlanmaktadır (Hatemi ve Serozan, 1993, s. 3). Sosyoloji alanında ise aile farklı bakış açılarından kaynaklı sosyal bir grup, bir birlik, bir örgüt, bir topluluk, bir kurum veya bir yapı olarak değerlendirilmektedir. Örneğin Şahinkaya (1979, s. 18) evlenme, kan bağı veya evlat edinme bağıyla bir araya gelmiş karı- koca, anne-baba ve çocuklardan meydana gelen aileyi soyun devamını sağlamak üzere bir araya gelen insan topluluğu olarak nitelendirmektedir. Ozankaya (1976, s. 357) ise daha kapsamlı bir tanımlama yapmakta ve aileyi insan neslinin belirli bir biçimde üretildiği, sosyalleşme sürecinin ilk ve etkili bir şekilde gerçekleştiği, cinsel ilişkilerin düzenlendiği, üyeleri olan eşler, ana-babalar ile çocuklar arasında içten, sıcak, güven verici ilişkilerin kurulduğu ve içinde bulunduğu toplumsal yapıya göre ekonomik etkinliklerin bir ölçüde yer aldığı sosyal bir kurum olarak tanımlamaktadır.

Yapılan tanımlamalardan da yola çıkılarak toplumun en temel birimi olan ailenin zaman içinde toplumsal değişim ve dönüşümle paralel olarak evrimleşme özelliğine sahip olduğu söylenebilir. Aile yapısındaki bu değişiklikler, her dönem geçerli olan, soyut ve sabit bir yapıyı değil, insanların o dönemdeki ihtiyaçlarına, toplumsal normlara ve ekonomik koşullara göre şekillenen dinamik bir yapıyı ortaya koymaktadır. Toplumdaki değişimlerin aileyi etkiliyor olması aynı zamanda aile içindeki rollerin, hakların ve yükümlülüklerin zamanla farklılaşmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda kadın ve erkeklerin aile içindeki ilişki ve rolleri de bu değişimlerden nasibini almaktadır. Geçmişte belirli bir düzene oturmuş olan bu roller, günümüzde farklı toplumlarda ve farklı dönemlerde farklı şekillerde yapılandırılabilir (Ozankaya, 1976, ss. 358-359). Bu değişim, aile içindeki güç ilişkilerinin, sorumlulukların ve beklentilerin yeniden tanımlanmasına yol açmaktadır (Karlı, 2019, s. 1). Daha açık bir ifadeyle ataeril aile yapısında baba ailenin mülkiyet sahibi olarak ona hegemonik bir konum sağlayan güç ve iktidarla donatılmaktadır (Yüzer ve Demez, 2021, s. 18). Anne ise rol ve görevleri açısından ikincil bir pozisyona yerleştirilmekte ve yemek, temizlik ve çocuk bakımı gibi kadın emeğini gerektiren ev içi sorumlulukları yerine getirmektedir (Can, 2023, s. 602). Öte yandan modern toplumlarda, özellikle kadınların iş gücüne katılımı, eğitimdeki fırsatlar ve toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışındaki değişim, aile içindeki geleneksel rollerin yeniden şekillenmesine neden olmuştur (Toprakçı Alp, 2018, s. 12).

Aile, üyesi olan bireylerin sosyal, ekonomik ve psikolojik ihtiyaçlarının karşılandığı bir ortam sunmaktadır (Şentürk, 2008, s. 7). Aile içindeki ilişkiler, sadece bireyler arasındaki duygusal bağlarla sınırlı kalmamakta, aynı zamanda hukuki ve sosyolojik boyutlarda da belirli hak ve yükümlülüklerle şekillenmektedir. Eşler arasındaki hak ve yükümlülükler, hem bireylerin kişisel haklarını güvence altına almayı hem de toplumda aile kurumunun düzenini sağlamayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, ailede eşlerin rolü, hem hukuki normlar çerçevesinde hem de toplumsal değerler ışığında sürekli bir şekilde evrimleşmektedir. Hukuki açıdan, eşlerin hak ve yükümlülükleri, medeni hukuk ve aile hukukunun kapsamı içerisinde şekillenirken; sosyolojik açıdan, toplumsal cinsiyet eşitliği, aile içi güç dengeleri ve kültürel faktörler bu ilişkilerin dinamiklerini belirlemektedir. Bu noktalardan hareketle bu çalışmada, ailede eşlerin hak ve yükümlülükleri hem hukuki hem de sosyolojik bir perspektiften ele alınarak, eşler arasındaki ilişki dinamiklerinin toplumsal bağlamda nasıl şekillendiği tartışılacaktır.

Yöntem

Bu çalışma, eşlerin hak ve yükümlülüklerinde meydana gelen değişim ve dönüşümü hukuki ve sosyolojik perspektiften ele alan derleme (literatür incelemesi) çalışmasıdır. Araştırma, birincil veri toplama sürecine dayanmadığından araştırmada mevcut hukuki metinler, akademik çalışmalar ve kuramsal yaklaşımlar üzerinden sistematik bir değerlendirme yapılmaktadır. İlk aşamada, normatif çerçeveyi ortaya koymak amacıyla başta Türk Medeni Kanunu olmak üzere ilgili anayasal ve yasal düzenlemeler incelenmiştir. Bu bağlamda özellikle 1926 tarihli Medeni Kanun ile 2001 yılında yürürlüğe giren yeni Medeni Kanun karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiş; eşlerin hak ve yükümlülüklerine ilişkin hükümlerdeki değişim tarihsel bağlamı içinde analiz edilmiştir. İkinci aşamada ise aile sosyolojisi, hukuk sosyolojisi ve toplumsal cinsiyet kuramları çerçevesinde literatür taranmış, bu kapsamda da ataerkillik, toplumsal cinsiyet rolleri, güç ilişkileri ve eşitlik ilkesi gibi kavramlar ekseninde kuramsal bir çerçeve oluşturulmuştur. Çalışmada betimleyici ve karşılaştırmalı analiz yöntemi kullanılmıştır. Hukuki düzenlemelerdeki normatif dönüşüm ile toplumsal yapıdaki

değişim arasındaki ilişki disiplinlerarası bir yaklaşımla değerlendirilmiş; hukukun uygulama ve teoride sosyolojik bağlamdan bağımsız olamayacağı varsayımından hareket edilmiştir. Bu doğrultuda çalışma, mevcut bilgi birikimini sistematik biçimde bir araya getirerek eşlerin hak ve yükümlülüklerindeki dönüşümü bütüncül bir perspektifle ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Çalışma bir derleme çalışması olması sebebiyle etik kurul izni gerektirmemektedir.

Bulgular

Hukuki Perspektiften Ailede Eşlerin Hak ve Yükümlülükleri

Hukuk sistemi, ailenin yapısını koruma ve aile bireylerinin haklarını güvence altına alma açısından temel bir işlev üstlenmektedir. Aile toplumun temeli olarak kabul edildiğinden bireylerin güvenli, sağlıklı ve huzurlu bir yaşam sürmesi için hukuki düzenlemeler büyük önem taşımaktadır (Kılıç ve Kılıç, 2023). Bu bağlamda, hukuk, sadece aile içindeki bireyler arasındaki hak ve sorumlulukları belirlemekle kalmamakta, aynı zamanda aile kurumunun toplumda işlevini yerine getirebilmesi için gerekli olan düzeni sağlamaktadır (Könezoğlu, 2016). Aile içindeki eşler arasındaki haklar, boşanma, mal paylaşımı, nafaka gibi konularda hukuki normlar, bireylerin haklarını güvence altına almakta ve olası anlaşmazlıkların çözümüne katkı sunmaktadır. Hukukun sağladığı bu güvence, ayrıca, aile üyelerinin psikolojik ve sosyal açıdan da huzurlu bir ortamda yaşamalarını sağlamakta, böylece toplumun genel refahına da katkı sağlanmış olmaktadır (Ansay, 1952, s. 21).

Anayasal ve Yasal Düzenlemeler

Türk toplumunda ailede eşlerin hak ve yükümlülükleri hususu ele alındığında özellikle Türk Medeni Kanunu (TMK)'nin aile hukukuna ilişkin düzenlemeleriyle bu hak ve yükümlülükleri anayasal ilkeler doğrultusunda sistematik bir çerçeveye oturttuğu göze çarpmaktadır. Daha açık bir ifadeyle Anayasa'da eşitlik, insan onurunun korunması, ailenin devlet tarafından koruma altına alınması ve özel hayatın gizliliği gibi temel ilkeler Medeni Kanun'da somut normlara dönüştürülerek eşler arasındaki ilişki hukuki bir temele oturtulmuştur. Bu bağlamda TMK eşler arasında eşitliği esas alarak birlikte yaşama, ev içi hak ve yükümlülükler, giderlere katılma vs. gibi pek çok noktadaki düzenlemelerle aile birliğinin gerek bireysel hakları koruyan gerekse ortak sorumlulukları dengeleyen bir yapı içinde sürdürülmesini hedeflemektedir. Bu noktadan hareketle bu bölümde anayasa ve yasal düzenlemeler bağlamında TMK'de eşlerin hak ve yükümlülüklerine ilişkin temel ilkeler ele alınacaktır.

TMK'de Eşlerin Hak ve Yükümlülükleri ile İlgili Temel İlkeler

Pek çok ülkenin medeni kanununun, kadınlar ve erkekler arasında biyolojik ve psikolojik farklılıkların bulunduğu varsayımına dayandığı; bu farklılıkların, toplumsal ve aile içi rollerde ayrışmayı meşrulaştırdığı ve bu doğrultuda kadın ve erkeklerin hukuki açıdan da farklı hak ve yükümlülüklerle sahip olmaları gerektiği düşüncesiyle şekillendirildiği görülmektedir. Bu durum, cinsiyete dayalı rollerin hukuki normlar aracılığıyla kurumsallaştırılmasına zemin hazırlamıştır (Divac, Felici, Kršljanin, Lo Iacono ve Stanimirović, 2023, s. 34). Türk Medeni Kanunu'nun İsviçre Medeni Kanunu'nun çevrilmesi suretiyle iktibas edildiği ilk halinin de benzer özelliklere sahip olduğu söylenebilir (Bozkurt, 1996, s. 246). Örneğin 743 sayılı eski Türk Medeni Kanununun 152. maddesinde "Koca birliğin reisidir. Evin intihabı karı ve çocukların münasip vechile iasesi, ona aittir." denilmekte ve erkeğe kadının ve çocukların geçimini ve barınmasını sağlamak için mücadele etme görevi yüklenmektedir. 153. maddede ise "Kadın, müşterek saadeti temin hususunda gücü yettiği kadar kocasının muavin ve müşaviridir. Eve, kadın bakar." denilmekte ve kadına ilk ve öncelikli olarak annelik rolü atfedildiğinden o, çocuklara ve eve bakmakla yükümlü görülmektedir. Evlilik birliğinin temsili başlığı altında 154. maddede "Birliği koca temsil eder. Mallarını idare hususunda karı koca hangi usulü kabul etmiş olursa olsun koca, tasarruflarından şahsen mesul olur." denilerek evlilik birliğini temsil yetkisi kocaya yani erkeğe verilmiştir. Bu sabit rol düşüncesi dolayısıyla erkek ailenin reisi bir diğer deyişle temsilcisi, son karar mercii ve alınan kararların uygulayıcısı olarak

görüldüğünden kadının ev içerisindeki yetkisi ve sorumluluğu da son derece sınırlanmaktadır. Bu nedenle ilerleyen maddelerde evin seçimi, aile isminin taşınması, malların idaresi vs. gibi görevler de erkeğe yüklenmektedir. Dahası 159. maddede kadının çalışabilmesinin ancak kocasının iznini almak suretiyle mümkün olduğu belirtilmektedir.

Genel olarak kadınların kişiliğini ve haklarını koruyan pek çok hüküm barındırıyor olsa da özellikle aile içi hak ve yükümlülükler açısından öngördüğü aile tipinde özellikle evli kadınların haklarında kısıtlamaların yer aldığı bu medeni kanunda düzenleme yapılması gerekliliği görülmüştür (Bozkurt, 1996, s. 246). Bu nedenle 2022 yılında Türk Medeni Kanununda çağdaş önemli değişiklikler yapılmış ve kocaya üstünlük tanımak suretiyle eşlerin eşitsizliğini öngören bu maddeler kaldırılarak ailede eşlere evlilik birliğini beraber yönetebilmelerine olanak sağlayabilmek adına eşit söz hakkı tanınmıştır. Bu noktada da aile içinde eşlerin hak ve yükümlülükleri yeniden tanımlanmıştır. Yeni TMK’ de aile içinde eşlerin hak ve yükümlülükleri madde madde ele alınacak olursa 185. maddede “Evlenmeyle eşler arasında evlilik birliği kurulmuş olur. Eşler, bu birliğin mutluluğunu elbirliğiyle sağlamak ve çocukların bakımına, eğitim ve gözetimine beraberce özen göstermekle yükümlüdürler. Eşler birlikte yaşamak, birbirine sadık kalmak ve yardımcı olmak zorundadırlar.” ve 186. maddede “Eşler oturacakları konutu birlikte seçerler. Birliği eşler beraberce yönetirler. Eşler birliğin giderlerine güçleri oranında emek ve malvarlıkları ile katılırlar.” denilmiştir. Yine medeni kanunun 188. maddesinde her iki eşe de ortak yaşamlarının devamı süresince sürekli ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına evlilik birliğini temsil yetkisi verilmiştir. Bu maddeler ile kadın ve erkeklerin hak ve yükümlülüklerine yönelik gelenekselci bakış açısından uzaklaşıp eşitlikçi bir yaklaşım sergilendiği görülmektedir. Daha açık bir ifadeyle eski medeni kanunda kadınlara annelik ve evin bakımı, erkeklere ise evin reisliği rolleri yüklenirken yeni medeni kanunda evlilik birliğini mutlu ve sağlıklı yürütmek, ev seçimi, çocukların bakımı vs. gibi görevler kadın ve erkeklere eşit bir şekilde yüklenmiştir. Bu noktada her iki eşe ailenin sürekli ihtiyaçları için evlilik birliğini temsil etme hakkı tanınmıştır. Yine bir önceki medeni kanunda kadınların çalışabilmesi için kocalarının iznini almaları gerekliliğine ilişkin madde “Eşlerden her biri, meslek veya iş seçiminde diğerinin iznini almak zorunda değildir. Ancak, meslek ve iş seçiminde ve bunların yürütülmesinde evlilik birliğinin huzur ve yararı göz önünde tutulur.” ile değiştirilmiştir. Böylelikle evlilik birliğinin huzur ve yararı göz önünde bulundurularak eşlerin meslek ve iş seçimi ile bunların yürütülmesinde kadın ve erkeklere özgür seçim hakkı tanınmıştır. Buraya kadar yapılan değerlendirme ışığında, aile içerisindeki hak ve yükümlülüklerin tanımlanmasında hukuki düzenlemelerin zaman içinde önemli bir dönüşüm geçirdiği söylenebilir. 743 sayılı eski Türk Medeni Kanunu’nda, “koca” ve “karı” başlıkları altında yapılan düzenlemelerde, kocaya birincil ve belirleyici bir konum atfedildiği görülmektedir. Buna karşılık, 2001 yılında yürürlüğe giren yeni Türk Medeni Kanunu’nda “eş” kavramı benimsenmiş ve bu doğrultuda kadın ve erkek arasında eşitliğe dayalı bir yaklaşım benimsenmiştir. Bu değişim, aile hukukunda toplumsal cinsiyet eşitliğini temel alan bir anlayışa geçişin hukuki yansıması olarak değerlendirilebilir.

TMK’ de aile içi hak ve yükümlülükler noktasında önemle durulan noktalardan bir diğeri mal rejimleri ve mal paylaşımından doğan hak ve yükümlülükler olarak karşımıza çıkmaktadır. Mal rejimi evlilikten sonra eşler arasındaki mallardan yararlanma, mallar üzerinde tasarrufta bulunma, malların yönetimi ve eşlerin bu konudaki sorumluluklarını da kapsayan mali ilişkilerini düzenleyen sistem olarak tanımlanmaktadır (Akıncı, 2004). Türk Medeni Kanunu’nun 202. maddesine göre eşler arasında edinilmiş mallara katılma rejiminin uygulanması asıldır. Böylelikle eşlerin evlilikleri süresince edindikleri mallar, kişisel malları hariç, evliliğin sona ermesi durumunda eşler arasında eşit paylaşılacağı kuralına bağlanmıştır (Reyhani Yüksel, 2014, s. 193). Bu madde kadınların ekonomik ve buna bağlı olarak tüm haklarını koruyucu ve eşitlik sağlayıcı bir gelişme olarak yorumlanabilir. Zira eski medeni kanunda yer alan karı ve kocanın kendi adlarına kayıtlı mallara sahip olması esasına dayanan “mal ayrılığı” rejimi değiştirilmiştir (Özdamar, 2009, s. 262). Mal ayrılığı rejiminde eşler mal varlıkları bakımından hiç evlenmemiş gibi sayıldıklarından her iki eşe de kendi mal varlıklarının hak ve yükümlülükleri kendilerine yüklenmektedir. Bu durum evlilik birliğinin ölüm veyahut da boşanma ile sona ermesi durumunda kadın eşin evlilik süresince edinilen ancak erkek eş üzerinde gösterilen mallarda hak iddia edememesine; bu nedenle de ekonomik olarak zayıf düşerek mağdur olmasına sebep olmaktadır. Öte yandan yeni yasal mal rejimiyle evlilik birliğinin sona ermesi durumunda

eşlerin mal varlıkları paylaşımına tabi tutulmaktadır. Böylelikle eşlerin mal varlıkları üzerindeki bazı tasarrufları paylaşım sonucunda ortaya çıkacak değer artışından diğer eşe pay verilmesi ve bu paylar üzerinde değişiklik yapılması hakkı da öngörülerek diğer eşin rızasına bağlanmıştır. Dahası eşlere paylaşım harici tutabilecekleri mal varlıklarını belirleme ile eşin ölümü durumunda sağ kalan eşe aile konutunun ve eşyalarının bırakılıp bırakılmamasına yönelik anlaşma yapma hakları da getirilmiştir (Demir, 2005, s. iii).

Son olarak aile içerisinde eşlerin hak ve yükümlülüklerine ilişkin boşanma süreci ve sonrası hukuki sonuçların ele alınması gerekli görülmektedir. Zira eski medeni kanununda boşanma davasında yetki hususunu düzenleyen madde kadın- erkek eşitliği konusunda problemlili görüldüğünden yeniden düzenlenmiştir (Genç Arıdemir, 2004, s. 10). Eski medeni kanunda boşanma davalarında yetkili mahkeme davacının ikametgâhının bulunduğu mahkeme olarak belirtilmiştir. Yine eski medeni kanunda kadının ikametgâhı kocasının ikametgâhı olduğundan kadın boşanma davası açmak istediğinde bu davayı yalnızca kocasının ikametgâhının bulunduğu mahkemede açabilme hakkına sahipti. Ancak TMK 168. madde ile boşanma ve ayrılık davalarında yetkili mahkeme eşlerden birisinin yerleşim yeri veya hut da davadan önce son defa altı aydan beri birlikte oturdukları yer mahkemesi olarak belirlenmiştir (Reyhani Yüksel, 2014, s. 195). Böylelikle kadının da müstakil bir yerleşim yeri edinebilmesine olanak tanınması suretiyle, kadın-erkek eşitliği ilkesine uygun bir düzenleme gerçekleştirilmiştir (Ceylan, 2016, s. 103). Boşanma sürecinde tartışılan önemli hususlardan bir diğeri nafakadır. Eski medeni kanunda erkeğin kadından yoksulluk nafakası isteme hakkı kadının hali refahta bulunma şartına bağlanmışken; yeni medeni kanunla birlikte bu hak her iki eş için de eşit şartlarda tanınmıştır (Reyhani Yüksel, 2021, s. 489). Daha açık bir ifadeyle boşanma sonrasında yoksulluğa düşecek olan taraf kusuru daha ağır olmamak koşuluyla geçimi için diğertaraftan mali gücü oranında süresiz olarak nafaka isteyebilecektir. Kanun hükmünden de açıkça anlaşılacağı üzere, yoksulluk nafakasına hükmedilebilmesi belirli koşulların birlikte gerçekleşmesine bağlıdır. Bu kapsamda, öncelikle taraflardan birinin yoksulluk nafakası talebinde bulunması gerekmektedir. Ayrıca talepte bulunan eşin boşanma sürecinde kusursuz ya da diğertarafa kıyasla daha az kusurlu olması, boşanma nedeniyle yoksulluğa düşme tehlikesiyle karşı karşıya kalması ve nihayetinde talep edilen nafakanın, nafaka yükümlüsünün ekonomik gücüyle orantılı olması şartları aranmaktadır (Kulaklı, 2018, s. 243).

Boşanma sonrasında eşlerin hak ve yükümlülükleri değerlendirildiğinde ise özellikle kadının soyadı ve çocukların velayeti konularının ön plana çıktığı görülmektedir. İlk olarak, kadının soyadı meselesi ele alındığında, Türk Medeni Kanunu'nun 173. maddesi uyarınca, boşanan kadının evlilikle birlikte kazandığı kişisel durumunu koruyabileceği, ancak evlenmeden önceki soyadını yeniden alacağı hüküm altına alınmıştır. Bununla birlikte, kadının boşandığı eşinin soyadını kullanmasında bir menfaatinin bulunduğunu ve bu durumun eski eş açısından herhangi bir zarar doğurmayacağını ispat etmesi hâlinde, hâkimin kadının bu soyadını kullanmasına izin verebileceği de yine aynı maddede düzenlenmiştir (Akıntürk ve Ateş, 2021, s. 290). Çocukların velayeti konusuna bakıldığında ise, evlilik birliği devam ettiği sürece anne ve babanın velayet hakkını birlikte kullanacakları, yasal düzenlemelerle açıkça ifade edilmiştir (Hatemi, Serozan ve Arpacı, 2020, s. 215). Ancak boşanma sonrasında, velayet hakkı mahkeme kararıyla yalnızca bir ebeveyne, çoğunlukla da çocuğun üstün yararı gözetilerek anneye verilmektedir. Velayet hakkı kendisine verilmeyen baba ise, bu hakka sahip olmasa dahi, çocuğun bakım, eğitim ve gelişimi gibi konulardaki mali ve manevi sorumluluklarını sürdürmeye devam etmektedir (Ayan, 2015, s. 130).

Sosyolojik Perspektiften Ailede Eşlerin Hak ve Yükümlülükleri

Toplumun tarihsel, kültürel ve sosyo-ekonomik dinamikleri, aile içindeki eşlerin hak ve yükümlülüklerinin şekillenmesinde merkezi bir rol oynamaktadır. Toplumsal yapılar, tarihsel süreçler boyunca gelişen normlar, değerler ve inanç sistemleri aracılığıyla aileyi ve eşler arasındaki ilişkileri tanımlar (Özer, 2016, s. 13). Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet rolleri, kadın ve erkeğe atfedilen görevler ve sorumluluklar açısından belirleyici bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Toplumsal cinsiyetin, aile içindeki bireylerin konumlarını ve etkileşimlerini nasıl biçimlendirdiği, bu rollerin toplumsal yapılar ve kültürel normlar doğrultusunda nasıl evrildiği önemli bir inceleme alanı

sunmaktadır (Akgül Gök ve İl, 2017). Çalışmanın bu kısmında, aile kurumunun toplumsal yapı içerisindeki işlevi, tarihsel ve kültürel bağlamda nasıl şekillendiği, sosyo-ekonomik dinamiklerin aile içindeki eşlerin hak ve yükümlülüklerine nasıl etki ettiği sosyolojik bir perspektiften ele alınacaktır. Sosyolojik açıdan, ailedeki eşlerin hak ve yükümlülüklerinin yalnızca bireysel tercihlerle değil, aynı zamanda toplumsal yapıların, güç ilişkilerinin ve ekonomik koşulların belirlediği bir dinamik olarak şekillendiği vurgulanacaktır (Akbaş, 2024).

Toplumsal Yapı İçerisinde “Aile”

İnsanlık tarihinin en eski ve en temel toplumsal kurumlarından biri olarak aile toplumsal yapının şekillenmesinde merkezi bir rol üstlenmektedir. Her birey için ilk sosyal çevreyi oluşturan aile, bireyin kişiliğinin şekillenmesinde, değer yargılarının içselleştirilmesinde ve toplumsal normların öğrenilmesinde kritik bir işleve sahiptir (Parke ve Bruel, 2008, s. 95). Toplumun en küçük birimi olarak kabul edilen aile, bireylerin psikolojik ve duygusal ihtiyaçlarını karşılayanın ötesinde, sosyal bütünleşmeyi ve düzeni sağlayan temel bir yapı taşıdır. Bu bağlamda aile, bireyin toplumsal hayata hazırlanmasının yanı sıra, toplumun sürekliliğinin sağlanmasında da etkin ve belirleyici bir rol üstlenmektedir. Toplumsal yapıların sürekliliği, aile kurumunun varlığı ve işlevselliği ile doğrudan ilişkilidir. Ancak aile kurumu, zamana ve mekâna bağlı olarak değişkenlik gösteren, evrensel bir kalıptan çok, tarihsel süreçler ve kültürel bağlamlarla şekillenen dinamik bir yapıdır (Elliot, 1986).

Tarihsel olarak incelendiğinde, aile kurumu farklı toplumsal formasyonlar içerisinde çeşitli biçimlere bürünmüştür. İlkel toplumlar daha çok geniş aile ya da klan yapısı görülmüş ve bu yapılar toplumsal dayanışmanın temelini oluşturmuştur. Bu dönemde aile, sadece biyolojik bağlara dayalı değil, aynı zamanda ekonomik üretimin ve güvenliğin sağlandığı bir topluluk birimi olarak işlev görmüştür (Turgut, 2017, s. 101). Tarım toplumlarına geçişle birlikte mülkiyet ilişkilerinin belirginleşmesi, ataeril aile yapısının güç kazanmasına yol açmıştır. Toprağın miras bırakılabilmesi hakkının yalnızca erkeklere tanınmış olması erkek egemenliğini pekiştirirken, kadınların sosyal konumu daha çok ev içi rollerle sınırlandırılmıştır (Turgut, 2017, s. 102). Sanayi Devrimi ise bu yapıyı köklü biçimde değiştirmiş; üretimin fabrikalara taşınmasıyla ekonomik faaliyetler kamusal alana kaymış, bu da çekirdek aile modelinin yaygınlaşmasına neden olmuştur (Kasapoğlu, 2018, s. 11). Modernleşme ile birlikte kentleşme, eğitim düzeyinin artması ve kadınların iş gücüne katılımı, aile yapılarında çeşitlenmeye yol açmış; tek ebeveynli aileler, evlilik dışı birliktelikler ve çocuklu bireysel yaşam formları gibi yeni modeller ortaya çıkmıştır (Maconis, 2013, s. 478).

Ailenin biçim ve işleyişini doğrudan etkileyen temel unsurların başında kültürel bağlam yer almaktadır. Her toplumun kendi tarihsel deneyimleri, dini inanç sistemleri, ahlaki normları ve geleneksel değerleri, aile yapısının nasıl şekilleneceğini belirlemektedir (Yeşildağ, 2008, s. 3). Örneğin, Doğu toplumlarında aile, genellikle kolektivist bir değer sistemi içinde değerlendirilmektedir. Burada bireyden çok ailenin bütünlüğü önemsenmekte ve karar alma süreçleri çoğunlukla otorite figürleri tarafından yürütülmektedir. Bu kültürlerde geniş aile yapıları yaygın olup, kuşaklar arası dayanışma güçlüdür. Buna karşın Batı toplumlarında bireycilik ön plandadır ve aile üyelerinin kişisel tercihleri, bağımsızlıkları ve özgürlükleri daha çok gözetilmektedir. Bu nedenle çekirdek aile modeli Batı’da daha yaygındır. Ayrıca toplumsal cinsiyet rolleri, ebeveyn-çocuk ilişkileri ve evlilik biçimleri de kültürler arasında büyük farklılık göstermektedir. Kültürel farklılıklar yalnızca aile biçimlerini değil, aynı zamanda aile içindeki otorite dağılımını, sevgi ve saygı anlayışlarını da etkilemektedir. Kültürler arası etkileşimin arttığı günümüzde, bu çeşitlilik daha da görünür hale gelmiş; aile formları daha esnek ve melez yapılar kazanmıştır (Hofstede, 2001).

Aile kurumunun toplumsal işlevleri yalnızca biyolojik yeniden üretimle sınırlı kalmayıp, bireylerin topluma uyum sağlaması, toplumsal değerleri öğrenmesi ve toplumsal düzenin devamını da kapsamaktadır. Bu işlevler sosyalleşme, kültürel aktarım, ekonomik işlev, duygusal destek, sosyal kontrol ve toplumsal bütünleşme gibi temel başlıklarda toplanabilir (Dedeoğlu, 2000, s. 166; Kır, 2011). Aile, bireyin doğumuyla birlikte dahil olduğu ilk toplumsal çevredir. Bu bağlamda, aile birincil sosyalleşme sürecinin temel taşıyıcısıdır. Çocuk, dil, değerler, normlar, inançlar, cinsiyet rolleri, ahlak anlayışı ve davranış kalıplarını ilk olarak ailede öğrenir. Bu öğrenme süreci, bireyin toplumun bir

parçası haline gelmesini, toplumsal kurallara uyum sağlamasını ve sosyal rollerini benimsemesini sağlar. Aile, bu anlamda bireyin toplumsallaşmasında aracı bir kurum değil, doğrudan kurucu bir aktördür (Arı, 2023, s. 129). Ailenin temel işlevleri arasında kültürel aktarım önemli bir yer tutar. Her toplum, kendine özgü tarihsel birikimi, gelenekleri, ritüelleri, dini inançları ve yaşam tarzlarıyla şekillenir. Bu değerler, aile aracılığıyla nesiller arası aktarım yoluyla sürdürülebilir hale gelir. Masallar, atasözleri, bayram gelenekleri, yemek alışkanlıkları ve dini ibadet biçimleri gibi pek çok kültürel öğeler, aile içinde yaşatılır ve yeni kuşaklara aktarılır. Bu süreç, ailenin yalnızca bireyi değil, aynı zamanda toplumsal belleği de şekillendirip koruma işlevini yerine getirdiğini göstermektedir (Doğan, 2016). Aile kurumunun temel işlevlerinden bir diğeri ekonomik işlevdir ve bu işlev tarih boyunca farklı biçimlerde varlığını sürdürmüştür. Tarım toplumlarında, aile aynı zamanda bir üretim birimi olarak işlev görmektedir; aile üyeleri birlikte çalışarak hem kendi geçimlerini sağlamak hem de topluma ekonomik katkı sunmaktadır (Giddens, 2012, ss. 112-113). Modern toplumlarda üretim süreçleri ev dışına taşınmış olsa da, aile hâlâ tüketim birimi olarak önemini korumaktadır (Kır, 2011, s. 398). Hane halkı gelirinin yönetimi, kaynakların paylaşımı, çocukların eğitimi için yapılan yatırımlar ve yaşlı bakım hizmetleri gibi pek çok ekonomik süreç, aile yapısı içerisinde organize edilmektedir. Günümüzde ise aile, bireylerin işsizlik, hastalık veya yaşlılık gibi durumlarla karşılaştığında maddi destek sağladığı bir güvenlik ağı işlevi de görmektedir (Arı, 2023, s. 131).

Aile, bireylerin psikolojik ve duygusal ihtiyaçlarının karşılandığı temel sosyal ortamdır. Sevgi, bağlılık, güven, şefkat ve destek gibi duyguların ilk deneyimlendiği yer ailedir. Birey, aile içinde duygusal bağlar kurarak aidiyet hissini geliştirir ve kendini güvende hisseder. Bu duygusal destek mekanizması, özellikle çocukluk döneminde kişilik gelişimi ve psikolojik sağlamlık açısından büyük önem taşır (Kır, 2011, ss. 386-388). Aile ilişkilerinin sağlıklı olması, bireylerin sosyal ilişkilerinde de olumlu etki yaratmaktadır (Çivilidağ, 2003, s. 29). Aile aynı zamanda yaşlı bireyler için de yalnızlık duygusunu azaltan, sosyal izolasyonu önleyen ve yaşam kalitesini artıran bir yapı özelliği göstermektedir (Öz, 2002, s. 20). Toplumsal düzenin korunması açısından ailenin bir diğer önemli işlevi, sosyal kontrol mekanizması oluşturmaktır. Aile, bireyin davranışlarını denetleyen ve düzenleyen ilk otorite olarak işlev görür. Aile büyüklerinin koyduğu kurallar, geleneksel otorite yapıları, cezalandırma ve ödüllendirme yöntemleri, bireyin sınırlarını öğrenmesine yardımcı olur. Bu süreçte çocuklar, toplumsal kurallara uyma, sorumluluk alma, hak ve ödevlerini yerine getirme gibi becerileri edinirler. Bu sayede aile, yalnızca bireyin değil, aynı zamanda toplumun düzeninin devamlılığını da sağlar (Bayraktutan, 2005, ss. 28-31).

Kısa bir değerlendirme yapıldığında her ne kadar günümüzde aile yapıları tarihsel ve kültürel bağlamlarda değişkenlik gösterse de ailenin toplumsal yapının temel taşı olma niteliğini sürdürdüğü söylenebilir. Toplumların değişen ihtiyaçlarına ve değer yargılarına göre aile modellerinin dönüşüm geçirmesine rağmen aile kurumu tamamen ortadan kalkmamış, aksine işlevsel çeşitlenmeyle birlikte yeniden tanımlanmıştır. Bu bağlamda boşanma oranlarındaki artış, evlilik dışı birlikteliklerin çoğalması ve tek ebeveynli ailelerin yaygınlaşması, ailenin yok oluşuna değil; farklı biçimlerde yeniden inşasına işaret etmektedir. Bu durum, aile kurumunun esnekliğini ve değişime uyum sağlama kapasitesinin açık bir göstergesidir. Dolayısıyla aile, hem tarihsel bir miras hem de toplumsal değişimin merkezinde yer alan dinamik bir yapı olarak değerlendirilmeli; tek bir model üzerinden değil, çoklu perspektiflerle analiz edilmelidir. Böylece hem geleneksel değerler hem de modern yaşam biçimleri içinde aileye dair daha kapsayıcı bir anlayış geliştirmek mümkün olacaktır.

Toplumsal Cinsiyet Roller ve Eşlik

Toplumun genel yapısına paralel olarak aile içindeki otorite ilişkileri, erkek ve kadının pozisyonunu belirlemiştir. Geleneksel toplumsal yapılar, erkekleri ailedeki otorite figürleri olarak konumlandırmış, kadına ise ev içi sorumlulukları yüklemiştir (Aktaş, 2013, s. 53). Tanımlanmış aile yapısı çerçevesinde "kadın"ın konumu incelendiğinde, dikkat çeken ilk unsur, kadının karşılıksız ev içi emeğidir. Kadına atfedilen ev içi sorumluluklar, tarihsel olarak toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde "doğal" bir görev alanı şeklinde sunulmuş ve bu durum, kadının emek gücünün değersizleştirilmesine zemin hazırlamıştır. Temizlik, yemek yapma, çamaşır yıkama gibi fiziksel emek gerektiren işler, kadının asli görevleri arasında görülmüş; çocuk bakımı ve eğitimi ise kadının

doğrudan yükümlülüğü olarak tanımlanmıştır (Can, 2023, s. 602). Bu bağlamda kadın, yalnızca çocukların değil; yaşlı, hasta ya da özel bakım gereksinimi duyan diğer aile bireylerinin bakımından da sorumlu tutulmuştur (Özkaplan, 2009, s. 15). Bunlara ek olarak, kadın ev içi ilişkilerin düzenleyicisi, duygusal gereksinimlerin karşılayıcısı ve aile içi uyumun sürdürücüsü rolünü de üstlenmiştir (Moya, Expósito ve Ruiz, 2000, s. 825). Bu işlev, görünmezliği ve ölçülemezliği nedeniyle çoğunlukla göz ardı edilen ancak aile yapısının devamlılığı açısından kritik önem taşıyan duygusal emek biçimini oluşturmaktadır (Özkaplan, 2009, s. 17). Kadının aynı zamanda gündelik yaşamın planlanmasından sosyal ilişkilerin sürdürülmesine kadar uzanan örgütsel sorumlulukları da vardır. Tüm bu çok katmanlı sorumluluklar, kadının aile içindeki konumunu yalnızca hizmet eden bir figür olarak değil, aynı zamanda geleneksel değerlerin taşıyıcısı ve toplumsal düzenin yeniden üreticisi olarak tanımlamaktadır (Ebaugh ve Chafetz, 1999, s. 588). Dahası Bora ve İşat (2006, ss. 21-22), kadınları evine ve ailesine hapseden; karar alma süreçlerinin dışında bırakan geleneksel bakış açılarının, aynı zamanda kadınlara belirli araçlar ve hareket alanları da sunduğunu ifade etmektedir. Zira baskı ve şiddet tek başına bir tahakküm ilişkisi kurmak için yeterli değildir. Bu bağlamda, “kadının yeri evidir” ya da “benim iki büyük nimetim var, biri anam biri yârim” gibi geleneksel söylemler, kadınları bir yandan ikincil konumlara indirgerken, diğer yandan onları yücelten bir anlam yüklemesiyle meşrulaştırılmaktadır.

Ataerkil otoritenin en belirgin biçimde tezahür ettiği alanlardan biri, erkeklik kavramı üzerinden şekillenmektedir. Geleneksel toplumlarda erkeklik, sadece biyolojik cinsiyetle tanımlanmış bir özellik olmaktan çok, toplumsal ve kültürel bir inşa olarak şekillenmiştir (Çelik, 2008, s. 1). Erkeklik, ataerkil yapılar içinde güç, otorite, irade ve kontrol gibi kavramlarla özdeşleştirilmiş ve bu özellikler, erkeklerin toplumsal yaşamda üstlendikleri rollerin temel taşları haline gelmiştir (Aktaş, 2013, s. 53). Erkeklik, aynı zamanda ailenin, toplumun ve daha geniş anlamda toplumsal düzenin yönlendirici gücü olarak kurgulanmış, erkekler ise bu düzenin hem yaratıcıları hem de koruyucuları olarak görülmüştür. Erkeklik, geleneksel toplumlarda güçlü ve otoriter bir rol model üzerinden inşa edilmiştir. Erkeklerin toplumsal rolü, ekonomik destek sağlama, aile güvenliğini temin etme ve liderlik etme gibi sorumluluklarla belirlenmiştir (Akar, 2018, s. 72). Bu anlamda, erkeklik; fiziksel güç, maddi temin edicilik ve toplumsal düzende hâkimiyet kurma becerisiyle tanımlanır. Erkek, toplumda bağımsız, kararlı ve duygusal olarak mesafeli bir figür olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle duygusal ifadeler ya da zayıflık gösterileri normatif olarak dışlanırken, erkeklik, duygusal dayanıklılık ve fiziksel güç temelleri üzerine inşa edilmiş bir kimlik olarak pekiştirilmektedir (Cengiz, Tol ve Küçükural, 2004, s. 55; Erdir ve Eren, 2022, s. 199). Ayrıca, erkeklik ideolojisi, toplumsal cinsiyet rollerinin katı bir şekilde tanımlanmasında ve sürdürülmesinde etkili olmuştur. Erkekler, ailedeki ve toplumdaki lider konumlarıyla, güçlü, koruyucu, karar verici figürler olarak kurgulanmışken, kadınların ise duygusal, pasif ve ev içi rollerle sınırlı olduğu varsayılmıştır (Connell, 2005, s. 21). Erkeklik, bu katı sınırları belirleyerek toplumsal ilişkilerin, iş bölümlerinin ve gücün dağılımının belirleyicisi olmuştur. Daha açık bir ifadeyle kadınlar, erkeklerin sağladığı ekonomik refah ve toplumsal düzenin korunmasına hizmet eden figürler olarak konumlanmış; erkekler ise bu düzene liderlik eden, düzeni yönlendiren ve koruyan temel güç olarak pekiştirilmiştir (Dedeoğlu, 2009, s. 45; Sezerer Albayrak, 2015, s. 122). Sonuç olarak, geleneksel toplumlarda erkeklik, sadece bir biyolojik cinsiyet kimliğinden öte, sosyal ve kültürel bir yapıyı inşa eden, gücün ve otoritenin egemenliğini sürdüren bir kavram olarak biçimlendirilmiştir. Bu kavram, hem erkeklerin bireysel kimliklerini hem de toplumsal düzenin işleyişini şekillendiren merkezi bir rol oynamıştır. Erkeklik, hem toplumsal yapıyı hem de cinsiyetler arası ilişkileri şekillendiren güçlü bir ideolojik araç olarak işlev görmüştür (Vatandaş, 2007).

Görüldüğü üzere modern öncesi toplumlarda aile kurumunun, yalnızca bireylerin barınma ve üreme ihtiyaçlarını karşılayan bir yapı olmanın ötesinde, toplumsal düzenin sağlanmasında çok yönlü işlevler üstlenen bir temel kurum niteliği taşımaktadır. Ancak modernleşme süreciyle birlikte, ailenin kurulma biçiminden aile içi ilişkilerin dinamiklerine, eşler arası rollerden çocukların konumuna, karar alma süreçlerinden sorumluluk anlayışlarına kadar birçok alanda köklü dönüşümler meydana gelmiştir. Bu süreçte, törelerin, örf ve adetlerin belirleyici olduğu geleneksel aile yapısı; zihniyet dünyasındaki değişim, bireycilik eğilimlerinin artışı ve rasyonel düşüncenin yaygınlaşması gibi etkenlerin sonucunda ciddi bir dönüşüm geçirmiştir. Geleneksel ailedeki yerleşik işbölümü ve roller

sistemi giderek zayıflarken, kadınların erkeklerle toplumsal ve aile içi alanlarda eşit konumlara ulaşma çabaları; erkeklerin ise ev işleri ve çocuk bakımında daha fazla sorumluluk üstlenmeye başlamaları dikkat çekmiştir. Böylelikle modernleşme süreci, aile içi rol dağılımlarında yeniden yapılanmalara yol açmış, ailenin dini, sosyal ve kültürel işlevlerinde yapısal farklılaşmaların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Çelik, 2010, s. 27).

Toplumsal değişim süreçleri, özellikle kadınların toplumsal hayata daha aktif katılımı ile ekonomik eşitsizliklerin azalması ve eşitlik taleplerinin güçlenmesi ile geleneksel iş bölümü sorgulanmaya, aile içindeki eşlerin hak ve yükümlülükleri yeniden tanımlanmaya başlamıştır (Arabacı, 2015, s. 51; Tekin Epik, Çiçek ve Altay, 2017). Bu değişimler, ailedeki eşlerin hak ve yükümlülüklerini daha eşit bir temele oturtmaya imkân tanımış ve toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışının toplumsal düzeyde gelişmesine katkı sağlamıştır (Bayer, 2013, s. 106). Kadınların ekonomik hayata katılımı, toplumsal cinsiyet rollerinde köklü değişimlere yol açmıştır. Geleneksel olarak, kadınlar büyük ölçüde ev içindeki sorumluluklarla yükümlü görüldüklerinden bu durum onların ekonomik bağımsızlıklarını sınırlamaktaydı. Kadınların iş gücüne katılmaları, yalnızca ekonomik alanda değil, aynı zamanda toplumsal ve aile içindeki rollerinde de önemli bir dönüşüm başlatmıştır (Selman, 2018, ss. 15-17). İş gücüne katılım, kadınların kendi gelirlerini elde etmelerine ve dolayısıyla ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarına olanak tanımış, böylece erkeklere olan bağımlılıklarını azaltmıştır (Gümüş, 1993, s. 87). Böylelikle kadınlar kişisel kimliklerini ve toplumsal statülerini yeniden tanımlamaya başlamışlar ve sosyal hayatta daha fazla görünür hale gelmişlerdir (Pekel, 2019, ss. 30-31). Öte yandan ücretli emek piyasasına katılımlarının ardından kadınlar hem ev dışında çalışmakta hem de ev içi sorumlulukları büyük ölçüde üstlenmeye devam etmektedirler. Hochschild ve Machung (1989)'un İkinci Vardiya (The Second Shift) adlı çalışmalarında da ortaya koyduğu gibi, kadınlar işten döndükten sonra ikinci bir vardiya olarak ev işleri ve bakım emeğini yerine getirmekte, bu da onların fiziksel ve duygusal olarak aşırı yüklenmelerine yol açmaktadır. Erkeklerin ev içi işlere sınırlı katılmaları ya da hiç katılmamaları, ev içi emeğin hâlâ toplumsal olarak kadınlara ait bir sorumluluk olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır (Dedeoğlu, 2000, s. 166). Bu nedenle kadınların çalışma hayatında yer almaları toplumsal olarak kendilerine atfedilen eşlik ve annelik rollerini kolaylıkla terk etmeleri anlamına gelmemiştir. Aksine, birçok kadın hem ev içindeki geleneksel rollerini hem de iş yaşamındaki sorumluluklarını aynı anda yürütmek zorunda kalmış; bu durum kadınlar üzerinde hem fiziksel hem de duygusal açıdan yoğun bir yük yaratmıştır (Tekin Epik v.d., 2017, Yaşar Ekici, 2014, s. 220). Dahası kadınların ev dışı istihdamı yaygınlaştıkça, kadının temel görevleri arasında sayılan çocuk ve yaşlı bakımına yönelik sorumluluklar, geleneksel olarak kadının bireysel görevi olmaktan çıkarak kurumsal hizmetlere devredilmeye başlanmıştır. Bu husus ise özellikle bakıma muhtaç olan bebeklerin beslenme ve ilk eğitimlerinin anneleri tarafından gerçekleştirilmediği için olumsuzluklara sebep olduğu noktasından hareketle eleştirilmektedir (Gümüş, 1993, s. 89; Yaşar Ekici, 2014, s. 220).

Kadınların ekonomik olarak bağımsızlıklarını kazanmaları yalnızca ev içi rol ve sorumluluklarında bir değişim yaratmamış ayrıca aile içindeki pozisyonlarının da değişmesine sebep olmuştur. Zira kadınlar ekonomik alanda bağımsızlık kazandıkça aile içinde daha fazla söz hakkına sahip olmuşlardır. Aile içinde eşitlikçi bir yaklaşımın temelini atan bu durumla erkek ve kadın arasındaki güç dengeleri değişmeye başlamıştır (Avşar, 2017, s. 224). Bu nedenle erkeğin değişimi, özellikle aile içindeki otoritesinin zayıflamasıyla kendini göstermektedir. Artık, babasından aldığı otoriteyle değil, kazandığı parayla belirlenen bir güç yapısı içinde yer alan erkek (Sancar, 2011, s. 123), modern yaşamla birlikte bu otoritesini sürdürmekte zorluk yaşamaktadır. Erkeğin geleneksel olarak ailenin geçimini sağlamak ve kamusal alanda başarılı olmak rolüne karşılık, kadının çocuklara bakmak, ev işleriyle ilgilenmek ve aile bireylerin duygusal destek ihtiyacını temin etmek rolü (Zeybekoğlu, 2013, s. 299) ve iş gücündeki aktif rolü, erkeğin güç veren para kazanma rolünün tekeline kaybetmesine yol açarak erkeğin gücünü zayıflatmaktadır (Atay, 2004, s. 36). Artık erkekler yalnızca maddi temin edicilikle değil, aynı zamanda aile içindeki iş bölümüne daha fazla katkı sağlama, ev işlerine ve çocuk bakımına katılma gibi görevlerle de tanımlanmaktadır (Zeybekoğlu, 2013, s. 303). Erkeklik anlayışındaki bu dönüşüm, duygusal ifadelerin de ön plana çıkmasına neden olmuştur. Geleneksel erkeklik, duygusal mesafeyi ve sertliği vurgularken, modern erkeklik, duygusal dayanışma ve empatiyi kapsayan bir yaklaşım geliştirmiştir. Erkekler, yalnızca fiziksel güç veya

ekonomik başarı ile değil, aynı zamanda duygusal bağlar kurarak, eşleriyle ve çocuklarıyla ilişkilerini derinleştirerek de kendilerini ifade etmeye başlamışlardır. Bu durum, erkeklerin sadece dışarıdaki dünyada değil, aile içinde de daha duyarlı ve katılımcı roller üstlenmelerine olanak tanımıştır. Bu sayede, aile içindeki erkekler, duygusal destek sağlayan, çocuk bakımına katılan ve ev içindeki sorumlulukları paylaşan bireyler olarak daha fazla tanımlanmaktadır (Zeybekoğlu, 2010).

Hukuki ve Sosyolojik Perspektifin Kesişimi: Uygulamadaki Sorunlar ve Çözümler

Buraya kadar olan kısımda da açık bir şekilde görüldüğü üzere aile içerisinde eşlerin hak ve yükümlülükleri hem hukuki düzenlemelerle hem de toplumsal normlarla şekillenen çok boyutlu bir alandır. Hukuk sisteminde yapılan yeni düzenlemelerle kadın ve erkeklere eşit statüler verilmesi yönünde adımlar atılırken uygulamada eşitliğin sağlanması hususunda birtakım problemlerle karşı karşıya kalındığı göze çarpmaktadır. Bu husus yalnızca normatif düzenlemelerle açıklanması mümkün olmayan fakat sosyolojik bağlam içerisinde de değerlendirilmesi gereken yapısal sorunlara işaret etmektedir. Zira geleneksel aile anlayışı ve kültürel kalıplar çoğu zaman kadınların aile içindeki yükümlülüklerinin artmasına, haklarının ikinci plana atılmasına neden olmaktadır. Benzer şekilde her ne kadar geleneksel erkeklik algısında bir dönüşüm gerçekleşmeye başlamış olsa da ataerkil normlar ve toplumsal beklentiler erkeklerin aile içindeki sorumluluklara katılımını sınırlamaktadır. Bütün bunlar göz önünde bulundurularak çalışmanın bu kısmında hukuki zemin ile toplumsal yaşamdaki kesişimi bağlamında aile içinde kadın ve erkeklere tanınan hak ve yükümlülüklerin uygulamadaki farklılıklarına odaklanılacaktır.

Mevzuat ve Uygulamalar Arasındaki Farklılıklar

Çalışmanın 1. Bölümünde de altı çizildiği üzere normatif düzlemde eşler arasında eşitlik 2001 yılında kabul edilen Türk Medeni Kanunu ile tesis edilmeye çalışılmıştır. Bu yeni medeni kanunla birlikte evlilik birliğinin yönetimi, mal rejimi ve çocuk bakımı gibi daha pek çok konuda kadın ve erkeklere eşit hak ve yükümlülükler tanınmıştır (Bknz. Türk Medeni Kanunu'nda eşlerin hak ve yükümlülükleri ile ilgili temel ilkeler). Yine Anayasa'nın kanun önünde eşitlik başlıklı 10. maddesinde “Kadınlar ve erkeklere eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür” denilerek toplumsal cinsiyet eşitliği güvence altına alınmıştır. Ne var ki Türkiye'nin içinde bulunduğu sosyo-kültürel konjonktür değerlendirildiğinde bu normatif yapının uygulamaya yansıtılmasında problemler göze çarpmaktadır. Daha açık bir ifadeyle yasal eşitlik ile toplumsal pratik arasında ciddi bir boşluk bulunmaktadır. Zira geçmişten gelen sosyal alışkanlıklar bireylerin davranış biçimlerini şekillendirdiğinden (Bourdieu, 1984) hukuki düzenlemeler her ne kadar eşitliği öngörüyor olsa da bu eşitlik tam anlamıyla davranışa yansıyamamaktadır. Zira TMK 185. maddede aile içerisinde çocukların bakımı, eğitimi vs. gibi pek çok hususta kadın ve erkeklere eşit hak ve yükümlülükler verilmiştir. Öte yandan birçok kadın çalışıyor olsalar dahi çocuk bakımı ve ev işlerinin tek ve doğal sorumlusu olarak görülmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2021 yılı Türkiye Aile Yapısı Araştırma sonuçlarına göre ev içi işler arasında kadınların %94,4'ü çocukların bakımı, %85,6'sının çamaşır ve bulaşık yıkama, %85,4'ünün yemek hazırlama ve ev temizliği işlerini üstlenirken; erkeklerin %74,1'inin fatura ödeme ve %65,2'sinin bakım, tamir ve onarım işlerini üstlendikleri görülmüştür. Bu sonuçlar yasaların öngördüğü “ortak sorumluluk” ilkesine aykırı bir pratik olsa da toplumsal bakış açısından “doğal” ve “normal” olarak kabul edilmektedir. Dahası her ne kadar farklı erkeklik algılarının ortaya çıkmasıyla birlikte erkekler ev işlerinde daha fazla rol alıyor olsalar dahi erkeklerin ev işleriyle ilgilenmesinin “kadınsı” olarak görülmesi veya da erkeğin yaptığı işlerin olağanüstü olarak değerlendirilmesi toplumsal cinsiyet rollerinin kültürel olarak oldukça katı bir biçimde yeniden üretilmektedir. Aktaş (2020, s. 2) aile ve toplumsal yaşam dışında medyada kitle iletişim araçları aracılığıyla özellikle televizyon dizilerinde oluşturulan kadın ve erkek tipolojileriyle ev içi sorumlulukların büyük kısmının hala kadın karakterler üzerinden kurgulandığını; erkek figürlerin ya otoriter baba ya da aile reisi rolleriyle öne çıkarıldığının altını çizmektedir. Şendoğan'ın (2024, s. 116) medya analizine göre ise erkeğin yemek yapması mükemmel ve olağan üstü olarak görülürken kadının yemek yapamayışı asli görevlerinden birini yerine getiremiyor olmasından dolayı eleştirilen bir husus olarak gösterilmektedir. Bu görsel temsiller toplumsal cinsiyet rollerinin inşası,

yeniden üretilmesi ve hatta pekiştirilmesi açısından önemli rol oynadığından hukuk tarafından öngörülen eşitlikçi aile modelinin toplumsal bilinçte karşılık bulmasını zorlaştırmaktadır.

Hukukun öngördüğü eşitlikçi aile modelinin ekonomik ve kültürel koşulların etkisiyle toplumsal düzeyde homojen bir şekilde uygulanamamasına örnek olarak kadınların işgücüne katılım oranları gösterilebilir. TÜİK 2022 yılı Hane Halkı İşgücü araştırması verilerine göre 15 ve üzeri yaştaki nüfus içerisinde istihdam oranı %47,5 iken, bu oranın cinsiyete göre dağılımı, erkeklerde %65,0 iken kadınlarda %30,4'tür. Kadın istihdamı özelinde değerlendirildiğinde en yüksek orana %37,4 ile TR90 (Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane) bölgesi sahipken, en düşük kadın istihdam oranı %18,2 ile yine TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt) bölgesinde gerçekleşmiştir. Son bir somut örnek olarak hukuki bağlamda 2002 sonrası edinilmiş mallara katılma rejimi geçerli olmasına rağmen kadınların mal rejimi konusunda ciddi bilgi eksikliklerinin olduğu dikkat çekmektedir. Bu bağlamda Kadın Dayanışma Vakfı'nın 2021 Raporu'na göre, başvuran kadınların önemli bir bölümü bu hakka sahip olduğunu bilmeksizin boşanma sürecini yürütmekte ve ekonomik anlamda dezavantajlı bir konuma düşmektedirler.

Kadın Hakları, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Hukukun Yetersiz Kaldığı Alanlar

Kadınların aile içindeki hakları, toplumsal cinsiyet eşitliğinin temelini oluşturmaktadır. Ne var ki mevcut hukuki yapının ve toplumsal normların kadınların eşit haklarla korunması noktasında yetersiz kaldığı göze çarpmaktadır. Zira kadınlar aile içindeki güç ilişkileri dolayısıyla sıklıkla ayrımcılığa uğramakta ve şiddet mağduru olmaktadır. Bu bağlamda aile içi şiddet olgusu yalnızca fiziksel şiddetle sınırlı kalmamakta psikolojik, ekonomik ve cinsel şiddet de önemli sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'de psikolojik ve ekonomik şiddet, 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun kapsamında korunma tedbirleriyle hukuki bir zemine oturtulmuştur. Ancak özellikle ceza hukuku bağlamında bu şiddet türlerinin tanınması ve yaptırıma bağlanmasında önemli boşluklar mevcuttur. Zira uygulamada bu şiddet biçimleri çoğunlukla somut fiziksel delillerle desteklenememekte ve geleneksel aile içi mesele anlayışı çerçevesinde değerlendirilmektedir (Kan, 2018). Bu durum mağdurlar açısından ciddi bir cezasızlık sorununu beraberinde getirmektedir. Yine özellikle evlilik içi cinsel şiddet gibi daha az görünür, toplumsal olarak tabu kabul edilen ve çoğu zaman özel alan kapsamında değerlendirilen şiddet türleri açısından da önemli problemlerle karşılaşmaktadır. Her ne kadar mevzuatta genel düzenlemeler bulunmasına rağmen evlilik birliği içinde gerçekleşen cinsel şiddet vakaları çoğunlukla ifşa edilmemekte; yargı uygulamalarında ise failin eş olması, ceza soruşturma ve kovuşturmalarının etkin yürütülmesini engelleyici bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır (Akalin ve Arıkan, 2010).

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Aile, toplumsal cinsiyet rollerinin üretildiği, meşrulaştırıldığı ve kuşaklar arasında yeniden aktarıldığı temel toplumsal kurumlardan biridir. Kadın ve erkek eşitliğinin toplumsal hayatta ne ölçüde karşılık bulduğunu anlamak, bu eşitliğin en yoğun biçimde deneyimlendiği alanlardan biri olan aile içi ilişkilerin incelenmesini gerekli kılmaktadır. Hukuki düzenlemeler, aile içinde eşlerin hak ve yükümlülüklerini biçimsel olarak eşitlik temelinde tanımlasa da bu eşitliğin gündelik pratiklerde çoğu zaman geleneksel toplumsal normlar ve cinsiyet temelli rol dağılımları tarafından sınırlandırıldığı görülmektedir. Bu nedenle aile, yalnızca hukukun uygulandığı bir alan değil; aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin görünür hale geldiği ve yeniden üretildiği bir toplumsal bağlam olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmada aile içindeki kadın ve erkek eşitliğinin, eşlerin hak ve yükümlülükleri çerçevesinde hukuki ve sosyolojik bir perspektifle incelenmesi amaçlanmakta; hukuki normlar ile toplumsal pratikler arasındaki gerilim ortaya konularak, toplumsal cinsiyet eşitliğinin aile içinde nasıl şekillendiği tartışılmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'de yapılan düzenlemelerde mevcut yasal çerçevenin kadınlara eşit haklar tanıyan bir yapı sunduğu görülmüştür. Öte yandan aile içinde eşler arasında eşitsizliklerin devam ettiği de göze çarpmıştır. Bu durum eşitsizliklerin ortadan kaldırılması

için yalnızca hukuki düzenlemelerin yeterli olmadığını toplumsal normların, değerlerin ve aile içindeki rollerin yeniden şekillendirilmesi gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Kadın ve erkeklere atfedilen geleneksel roller eşlerin görev paylaşımında simetrik olmayan bir yapının sürmesine yol açmaktadır. Bu bağlamda, kadınların aile içindeki haklarını etkin bir şekilde kullanabilmesi için, öncelikle Silvia Federici'nin (2012, s. 17) de vurguladığı üzere, kadınların doğal görevi olarak görülen ve üretken olmayan bir emek olarak değersizleştirilen ev içi emeğin daha görünür hale getirilmesi gerekmektedir. Bu emeğin görünür kılınmaması, kadınların aile içindeki katkılarının yeterince tanınmamasına ve haklarını etkin biçimde kullanmalarının önünde yapısal bir engel oluşturmaya neden olmaktadır. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet eşitliğinin güçlendirilmesi için ev içi emeğin ekonomik, sosyal ve sembolik değerlerinin tanınması büyük önem taşımaktadır.

Yine erkeklerin ev içindeki sorumlulukları daha eşit bir şekilde paylaşmalarını sağlamak adına çocuk bakımında, ev işlerinde ve diğer aile içi görevlerde daha fazla rol üstlenmelerini teşvik edecek politikalar geliştirilmelidir. Bu noktada esnek çalışma saatleri, evden çalışma gibi politikalar, erkeklerin ev içindeki sorumlulukları paylaşmalarını kolaylaştırabilir. Bu tür uygulamalar, sadece kadınların yükünü hafifletmekle kalmayacak, aynı zamanda erkeklerin de aile içindeki eşitlikçi rolünü benimsemelerini sağlayacaktır. Dahası erkeklerin çocuk bakımına ve ev içi emeğe daha aktif katılımı, bu alanların kadınlara özgü sorumluluklar olarak görülmesine dayanan yerleşik toplumsal kabullerin sorgulanmasına katkı sunacaktır.

Sonuç olarak aile içindeki hak ve yükümlülüklerin eşit bir biçimde dağıtılması, yalnızca yasal düzenlemelerle değil, aynı zamanda toplumsal normların değişmesi ve kültürel dönüşümle mümkün görülmektedir. Kadınların ve erkeklerin ev içindeki sorumlulukları eşit şekilde paylaşması, kadınların ekonomik ve sosyal haklarını güvence altına alacak politikaların uygulanması toplumsal cinsiyet eşitliğini güçlendirecektir. Bu tür çok yönlü bir yaklaşım, aile içindeki eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasına ve daha adil bir toplumsal yapının inşa edilmesine katkı sağlayacaktır.

Araştırmacıların Katkı Oranı

Yazarın makaleye katkısı %100'dür.

Çıkar Çatışması

Çalışmadan kaynaklı herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynaklar

- Akalın, A. ve Arıkan, Ç. (2010). 15-49 Yaş grubu kadınlarda aile içi şiddet sıklığı ve şiddetin depresyona etkisi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(2), 1-10.
- Akar, Y. (2018). *Erkeklik ve iktidar: Erkeklik dinamiklerinin kadına yönelik bakış açısı Eskişehir'de yaşayan göçmenlerin ve Tatarların kadın algısı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Akbaş, A. (2024). Türkiye toplumunda evlilik ve aile: Sosyolojik-psikolojik perspektiften yakın ilişkiler. *NOSYON: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, 13, 131-153.
- Akgül Gök, F. ve İl, S. (2017). Evli kadın ve erkeklerin toplumsal cinsiyet rolleriyle ilgili algılarının aile işlevlerine yansması. *Journal of International Social Research*, 10(54), 523-533.
- Akıncı, Ş. (2004). Medeni Kanun'da kadın ve aile. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8(2), 15-30.

- Akıntürk, T. ve Ateş, D. (2021). *Türk Medeni Hukuku: Aile Hukuk* (17. Baskı). İstanbul: Beta Yayınları.
- Aktaş, G. (2013). Feminist söylemler bağlamında kadın kimliği: Erkek egemen bir toplumda kadın olmak. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 30(1), 53-72.
- Aktaş, G. (2020). Toplumsal cinsiyet rollerinin televizyon dizilerine yansımaları üzerine sosyolojik bir değerlendirme. *Sosyolojik Bağlam Dergisi*, 1(1), 1-12.
- Ansay, S. Ş. (1952). Aile hukuku. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(2-3), 20-32.
- Arabacı, B. (2015). Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında cinsiyete dayalı işbölümü ve çalışan kadın. G. Ağrıdağ (Ed.), *Türkiye’de ve dünyada kadın araştırmaları* içinde (ss. 50-54). Adana: Çukurova Üniversitesi Basımevi.
- Arı, Y. (2023). Aile kurumunun işlevleri nelerdir ve neden önemlidir? Sosyolojik bir araştırma. K. Ertaş (Ed.), *İlahiyat alanında uluslararası araştırma ve değerlendirmeler* içinde (ss.128-139). Ankara: Serüven Yayınevi.
- Atay, T. (2012). *Çin işi Japon işi: Cinsiyet ve cinsellik üzerine antropolojik değiniler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Avşar, S. (2017). Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında tarihsel rollerini yitiren erkekliğin çöküşü: Küllerinden “yeni erkek” liğin doğuşu. *Kadem Kadın Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 224-241.
- Ayan, M. E. (2015). Boşanma sonrası velayet düzenlemeleri ve çocuğun üstün yararı ilkesi. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 19(2), 123-145.
- Bayer, A. (2013). Değişen toplumsal yapıda aile. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(8), 101-129.
- Bayraktutan, F. (2005). *Aile içi ilişkiler açısından internet kullanımı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A social critique of the judgement of taste*. R. Nice (Çev.). Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Bozkurt, G. (1996). Türk kadınının hukuki durumu. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 12(34), 245-248.
- Can, G. İ. (2023). Ataerkil döngü içerisindeki Türk aile hukuku alanında feminist hukuk düzenlemeleri. *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 9(2), 599-617.
- Cengiz, K., Tol, U. U. ve Küçükural Ö. (2004). Hegemonik erkekliğin peşinden. *Toplum ve Bilim*, 101(Güz), 50-70.
- Ceylan, E. (2016). Yeni Türk Medeni Kanunu’na göre kadının hukuki durumu. *İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(1), 75-125.
- Connell, R. W. (2005). *Masculinities* (2. Baskı). California: Polity Press.
- Çelik, C. (2010). Değişim sürecinde Türk aile yapısı ve din. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 8, 25-35.

- Çelik, Ö. (2008). *Ataerkil sistem bağlamında toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin benimsenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çivilidağ, A. (2003). *Anadolu Lisesi ve özel lise öğretmenlerinin iş tatmini, iş stresi ve algılanan sosyal destek düzeylerinin karşılaştırılmasına yönelik bir analiz*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Dedeoğlu, S. (2000). Toplumsal cinsiyet rolleri açısından Türkiye’de aile ve kadın emeği. *Toplum ve Bilim*, 86(3), 139-170.
- Dedeoğlu, S. (2009). Eşitlik mi ayrımcılık mı? Türkiye’de sosyal devlet, cinsiyet eşitliği politikaları ve kadın istihdamı. *Çalışma ve Toplum*, 2(21), 41-54.
- Demir, P. Ö. (2005). *Yasal mal rejimi çerçevesinde eşlerin aralarında yapabilecekleri sözleşmeler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Divac, U., Felici, M., Kršljanin, N., Lo Iacono, P. ve Stanimirović, V. (2023). Gender issues. D. Vujadinović, M. Fröhlich ve T. Giegerich (Eds.) *Comparative legal history, gender-competent legal education in* (pp.15-56). İsviçre: Springer.
- Doğan, A. (2016). Değerler Eğitimi açısından aile içi iletişimin çocuk üzerindeki etkisi. *Journal of Turkish Studies*, 11(12), 67-84.
- Ebaugh, H. R. ve Chafetz J. S. (1999). Agents for cultural reproduction and structural change: The ironic role of women in immigrant religious institutions. *Social Forces*, 78(2), 585-612.
- Elliot, F. R. (1985). *The family: Change or continuity?*. Londra: Macmillan Education.
- Erdir, F. ve Eren, Z. (2022). Muğla türkülerinde kadınsılık ve erkeksilik özellikleri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kadın ve Aile Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 199-228.
- Federici, S. (2012). *Revolution at point zero: Housework, reproduction, and feminist struggle*. New York: PM Press.
- Genç Arıdemir, A. (2004). Tarihsel gelişim itibariyle Türk hukukunda evlilik birliğinin sona erdirilmesi ile mal rejimleri bakımından kadın- erkek eşitliği. A. Erman (Eds.), *Prof. Dr. Ergun Özsunay’a Armağan* içinde (ss. 1-26). İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji kısa fakat eleştirel bir giriş* 4. Baskı, Ü. Y. Battal (Çev.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Gümüş, M. (1993). Türk ailesi ve modernleşme. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, 24, 85-90.
- Hantrias, L. ve Letabiler, M. (2014). *Families and family policies in Europe*. Londra: Routledge.
- Hatemi, H. ve Serozan, R. (1993). *Aile hukuku*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Hatemi, H., Serozan, R. ve Arpacı, A. (2020). *Aile hukuku*. İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- Hofstede, G. (2001). *Culture’s consequences: Comparing values, behaviors, institutions and organizations across nations* (2. Baskı). California: Sage Publications.
- Hochschild, A. R. ve Machung A. (1989). *The second shift: Working parents and the revolution at home*. New York: Viking.

- Kadın Dayanışma Vakfı (2021). *Boşanma Sürecinde Kadınların Karşılaştığı Hak Kayıpları Raporu*, Ankara, <https://www.kadindayanismavakfi.org.tr/wp-content/uploads/2022/09/Faaliyet-Raporu-2021.pdf> adresinden 07 Mayıs 2025 tarihinde erişilmiştir.
- Kan, Ç. (2018). Kadına yönelik aile içi psikolojik şiddet ve toplumsal hukuki kodları. M. Gür, M. Ş. Güneş ve Ö. Bilen (Eds.), *Aile eksenli şiddetten sosyal travmalara* içinde (ss. 94-114). Ankara: Hegem Yayınları.
- Karaca, B. G. (2017). *Türk Hukukunda aile kavramı ve ailenin korunması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Karlı, E. (2019). Modernleşme sürecinde çözölen aile yapısı ve kadının yeniden inşası. *Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 1-14.
- Kasapoğlu, M. A. (2018). Sosyolojik yaklaşımlar temelinde aile kuramları. M. Akyıldız (Ed.), *Aile Sosyolojisi* içinde (ss. 2-27). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Kılıç, F. ve Kılıç, Ü. (2023). Türk Aile Hukukunda ailenin korunması. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 19(2), 482-491.
- Kır, İ. (2011). Toplumsal bir kurum olarak ailenin işlevleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(36), 381-404.
- Könezoğlu, B. (2006). *Aile ve ailenin korunması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kulaklı, E. (2018). Yoksulluk nafakası ve yoksulluk nafakasının süresi bağlamında bir mukayeseli hukuk incelemesi. *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5(2), 37-268.
- Macionis, J. (2013). Sosyoloji ,13. Baskı, V. Akan (Çev.). Ankara: Nobel Yayın.
- Moya, M., Expósito, F. ve Ruiz, J. (2000). Close relationships, gender, and career salience. *Sex Roles*, 42(9-10), 825-846.
- Ozankaya, Ö. (1976). *Toplumbilim* (8. Baskı). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Özdamar, D. (2009). CEDAW sözleşmesi. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Öz, F. (2002). Yaşamın son evresi: Yaşlılık psikososyal açıdan gözden geçirme. *Kriz Dergisi*, 10(2), 17-28.
- Özer, E. (2016). *Evlilik doyumu ve çift ilişkisi*. Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Özkaplan, N. (2009). Duygusal emek ve kadın işi/ erkek işi. *Çalışma ve Toplum*, 2(21), 15-24.
- Parke, R. D. and Buriel, R. (2008). Socialization in the family: Ethnic and ecological perspectives. W. Damon ve R. M. Lerner (Eds.), *Child and adolescent development: An advanced course* in (pp. 95-138). New Jersey: Wiley.
- Pekel, E. (2019). Toplumsal cinsiyet rolleri ve kadının çalışma hayatındaki konumu. *Balkan & Near Eastern Journal of Social Sciences (BNEJSS)*, 5(1), 30-39.
- Reyhani Yüksel, S. (2014). Türk Medenî Kanunu bakımından kadın-erkek eşitliği. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 18(2), 175-200.

- Reyhani Yüksel, S. (2021). Yoksulluk nafakası ve süre sorunu. *Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(2), 85-509.
- Sancar, S. (2011). *Erkeklik: İmkânsız iktidar. Ailede, piyasada ve sokakta erkekler* (2. Baskı). İstanbul: Metis Yayınları.
- Selman, A. (2018). Aile-din ilişkisi ve aile içi roller. *Akademia Doğa ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 4(1), 13-20.
- Sezerer Albayrak, E. (2015). Televizyon reklamlarında kadın imgesi kullanımı G. Ağrıdağ (Ed.), *Türkiye’de ve dünyada kadın araştırmaları* içinde (ss. 117-123). Adana: Çukurova Üniversitesi Basımevi.
- Şahinkaya, R. (1979). *Psiko-sosyal yönleriyle aile*. Ankara: Kardeş Yayınevi.
- Şendoğan, R. (2024). Türkiye’deki dizilerde hegemonik erkeklik kurguları: “Gelsin hayat bildiği gibi” örneği. *Nitel Sosyal Bilimler*, 6(1), 100-125.
- Şentürk, Ü. (2008). Aile kurumuna yönelik güncel riskler. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 14(14), 7-32.
- TDK. <https://sozluk.gov.tr/> adresinden 28 Şubat 2025 tarihinde erişilmiştir.
- Tekin Epik, M., Çiçek, Ö. ve Altay, S. (2017). Bir sosyal politika aracı olarak tarihsel süreçte ailenin değişen/değişmeyen rolleri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 17(38), 35-58.
- Toprakcı Alp, G. (2018). *Kadın girişimciliği ve sosyal sermaye: Antalya’da faaliyet gösteren kadın girişimciler üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Turğut, F. (2017). Tarihsel süreçte aile kurumunun dönüşümü ve geleceğine yönelik çıkarımlar. *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, 1(1), 93-117.
- Türk Medeni Kanunu, 22 Kasım 2001 tarih ve 4721 sayılı Kanun, Resmî Gazete, 8 Aralık 2001.
- Türk Kanunu Medenîsi, 17 Şubat 1926 tarih ve 743 sayılı Kanun, Resmî Gazete, 4 Nisan 1926.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (2021). *İstatistiklerle kadın*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=İstatistiklerle-Kadin-2022-49668> adresinden 6 Mayıs 2025 tarihinde erişilmiştir.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (2023). *İstatistiklerle kadın*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=İstatistiklerle-Kadin-2023-53675> adresinden 6 Mayıs 2025 tarihinde erişilmiştir.
- Vatandaş, C. (2007). Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin algılanışı. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, 35, 29-56.
- Yaşar Ekici, F. (2014). Türk aile yapısının değişim ve dönüşümü ve bu değişim ve dönüşüme etki eden unsurların değerlendirilmesi. *The Journal of Academic Social Science Studies (JASSS)*, 3, 209-224.

- Yeşildağ, E. (2008). *Avrupa'da yaşayan Türklerin aile yapıları ve entegrasyon (uyum) sorunları (Avusturya örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Yüzer, İ. ve Demez, G. (2021). Ataerkil güç ilişkileri bağlamında baba-oğul etkileşimi. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 4(1), 15-34.
- Zeybekoğlu, Ö. (2010). Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında Türk toplumunda erkeklik algısı. *Felsefe ve Toplum Bilimlerde Diyaloglar*, 3(1), 1-14.
- Zeybekoğlu, Ö. (2013). Günümüzde erkeklerin gözünde babalık ve aile. *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 297-328.

Extended Abstract

Introduction

As the fundamental unit of society, the family represents one of the most enduring institutions that fulfills individuals' social, economic, and emotional needs. The rights and obligations of spouses within the framework of marital union carry significant weight from both legal and sociological perspectives. Historically, the structure of the family has been grounded in systemic inequalities that granted men privileges over women. Cultural and legal frameworks have traditionally been shaped around the rights and entitlements of the husband, thereby legitimizing male dominance and enabling the control of women within the family sphere. This male authority has been reinforced by legal norms and systems developed under patriarchal ideologies. However, the increasing participation of women in public and social life has contributed to a growing awareness of these inequalities. Consequently, this shift has triggered a transformation in the understanding and regulation of spousal rights and responsibilities within the family, both legally and socially and this necessitates academic examination and critical assessment of the subject.

Method

This study is designed as a literature review examining the transformation of spouses' rights and obligations from both legal and sociological perspectives. As it isn't based on primary data collection; systematic analysis of existing legal texts, academic studies, and theoretical discussions. In particular, the provisions of the Turkish Civil Code are examined through a comparative and historical lens, alongside relevant sociological literature on gender roles and family structures. The study adopts a descriptive and analytical approach to evaluate the relationship between legal reforms and broader social change.

Legal and Sociological Approach to Family

While the Turkish Language Association defines family as individuals connected through kinship ties, legal doctrine traditionally refers to a unit composed of parents and children or persons living under a legally recognized household authority. In sociology, it is viewed as a social system fulfilling reproductive, economic, and emotional functions. Despite structural changes over time, gender-based power relations within the family have largely persisted. This study therefore examines spouses' rights and obligations from both legal and sociological perspectives, arguing that legal reforms alone are insufficient to eliminate entrenched gender hierarchies; meaningful equality requires both legal and cultural transformation. Historically, the family in Türkiye has operated within a patriarchal framework in which the male head of the household held legal, economic, and symbolic authority, while women were relegated to caregiving roles. These roles were often justified through cultural narratives that constructed domestic labor as part of a woman's "natural" identity, leading to its exclusion from both economic valuation and legal recognition. Feminist theorists such as Silvia Federici have emphasized the ways in which unpaid domestic labor, predominantly performed by women, has remained invisible in dominant economic and legal discourses. This invisibility serves to perpetuate the unequal distribution of labor and power between men and women, both within the family and in broader social systems.

Significant legal reforms in Türkiye, particularly the amendments to the Turkish Civil Code in 2001, attempted to address this inequality. These reforms abolished the legal notion of the "head of the household," granting spouses equal rights in terms of property ownership, inheritance, child custody, and decision-making authority. The former Civil Code positioned the husband as head of the family, responsible for choosing the residence and providing for the family, reflecting patriarchal norms. The revised Code, however, establishes equal rights and shared responsibilities between spouses, promoting joint decision-making and challenging traditional gender roles within the household. On paper, these changes signified a departure from patriarchal legal norms and aligned Turkish law more

closely with international standards on gender equality and human rights. However, despite the presence of these legal guarantees, gender equality within the family remains elusive in practice. Social and cultural norms continue to reinforce traditional roles in which women are expected to carry the bulk of domestic and emotional labor, even as they increasingly participate in education and the labor market. Empirical studies show that although women may have formal access to rights regarding property and decision-making, they often encounter obstacles in the practical exercise of these rights. Family pressure, societal expectations, and economic dependency can deter women from claiming property or asserting autonomy in household decision-making. Similarly, although joint custody is legally recognized, decisions regarding children are frequently shaped by economic power dynamics that favor male authority.

The persistence of gender-based inequality within the family points to the limitations of legal reform in the absence of broader cultural and institutional change. Legal rights are necessary but insufficient when cultural narratives continue to glorify female self-sacrifice and motherhood while marginalizing male engagement in caregiving and household responsibilities. Gender norms are often internalized and reproduced through socialization, media representation, education, and religious discourse. As a result, women may themselves prioritize familial responsibilities over professional aspirations or refrain from asserting their legal rights due to fear of disrupting familial harmony. Therefore, from a sociological perspective, the family can be conceived as not merely a private sphere but a space in which societal norms and power relations are produced and maintained. It serves as a primary site for the reproduction of gender roles, with clear and often rigid expectations assigned to men and women. These roles are deeply embedded in everyday practices and are maintained through both overt and subtle mechanisms of social control. Male authority within the family is often reinforced through patterns of economic dependency, cultural expectations of obedience, and institutional biases that privilege male perspectives in legal and social decision-making. The increasing participation of women in the workforce has not led to a significant change in this regard. Men have either entirely refrained from assuming domestic responsibilities or have taken on only a minimal share. Women, on the other hand, have continued to bear the primary responsibility for household chores and caregiving while also engaging in paid employment outside the home. This situation has resulted in a double burden for women, as they are expected to manage both domestic and professional roles simultaneously. Therefore, the lack of male participation in domestic responsibilities remains one of the most significant obstacles to achieving equality within the family. Despite increasing awareness and legal provisions, men are rarely socialized or incentivized to engage in caregiving, housework, or emotional labor. The burden of these tasks continues to fall disproportionately on women, who must often balance paid work with unpaid household responsibilities. This double burden not only reinforces women's dependency on male partners but also limits their capacity for public participation and economic self-sufficiency.

Conclusion and Suggestions

Addressing gender disparities requires a multidimensional approach that combines legal reform with effective implementation mechanisms. Policies promoting flexible work arrangements, equitable parental leave, and shared domestic responsibilities are essential to challenge traditional gender roles. Strengthening women's legal and financial literacy, expanding access to legal aid and economic resources, and promoting egalitarian representations in media and education can further support substantive equality. In Türkiye, the gap between formal legal equality and practical inequality reflects the persistence of patriarchal norms. Despite legal protections, women's autonomy remains constrained by unequal divisions of labor, limited resources, and social expectations. Achieving genuine equality within the family therefore requires not only progressive laws but also cultural transformation and the active engagement of policymakers, institutions, and society to promote shared responsibility and mutual respect.